

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН НИРКОВИХ КАНАЛЬЦІВ У РАЗІ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 1-го ТИПУ У ДІТЕЙ

Н. В. Глуценко, аспірант

Медичний інститут Сумського державного університету, м. Суми

Статья посвящена исследованию функционального состояния проксимальных почечных канальцев у детей, больных сахарным диабетом 1-го типа (СД-1). Установлено, что при СД-1 еще до появления клинических и лабораторных признаков диабетической нефропатии возникают тубулярные дисфункции, которые зависят от уровня гликемического контроля.

Ключевые слова: сахарный диабет 1-го типа, дети, ферменты, моча.

Стаття присвячена дослідженню функціонального стану проксимальних ниркових канальців у дітей, хворих на цукровий діабет 1-го типу (ЦД-1). Встановлено, що у разі ЦД-1 досить рано, ще до появи клінічних та лабораторних ознак діабетичної нефропатії, виникають тубулярні дисфункції, які залежать від рівня глікемічного контролю.

Ключові слова: цукровий діабет 1-го типу, діти, ферменти, сеча.

ВСТУП

Одним із ускладнень, що лімітує тривалість та якість життя дітей із цукровим діабетом 1-го типу (ЦД-1), є діабетична нефропатія (ДН), яка досить швидко призводить до розвитку хронічної ниркової недостатності (ХНН) [1]. ДН виникає у 31 випадків у разі тривалості ЦД-1 до 10 років і у 100 випадків – понад 20 років [2]. Від моменту виникнення перших клінічних ознак ДН і ХНН середня тривалість життя пацієнтів із ЦД-1 становить 4,8 року із коливанням від 2 до 7 років [3]. На сучасному етапі залишаються недостатньо вивченими фактори, що сприяють прогресуванню ДН до стадії ХНН. Відомо, що при появі клінічних ознак (протеїнурія, азотемія, артеріальна гіпертензія), які з'являються через 10-25 років від початку ЦД-1, зміни, які відбуваються в нирках, вже незворотні. Гіпертрофія та гіперфункція клубочків при діабетичній нефропатії (ДН) можуть бути вторинними, викликаними підвищеним осмолярним навантаженням на тубулярні клітини у разі гіперглікемії за механізмом тубулогломерулярного зворотнього зв'язку [4]. Тому пошук нових методів діагностики ДН ще на доклінічній стадії є актуальним. У цьому плані важливе значення має ензимодіагностика, особливо аналіз ферментів сечі [5].

У сечі досліджено приблизно 40 ферментів, але активність лише деяких із них має діагностичне значення [6]. До них належать ензими гамма-глутамілтрансфераза та лактатдегідрогеназа.

Гаммаглутамілтрансфераза або -глутамілтранспептидаза (ГГТП, -ГТП) – фермент, що каталізує переміщення -глутамілової групи від пептиду або сполук, що містять цю групу, до акцепторного пептиду або амінокислоти. Завдяки цьому ГГТП сприяє транспортуванню амінокислот через мембрани клітин [7]. ГГТП виявляють в основному в мембранах клітин, що мають високу секреторну або поглинальну здатність. Активність ферменту в епітелії проксимальних ниркових канальців є найвищою в організмі людини. Незважаючи на високу активність ГГТП у нирковій тканині, через велику молярну масу в сечі здорових осіб вона майже не визначається. Підвищення активності ферменту в сечі спостерігають у пацієнтів із гострими інфекційними захворюваннями

сечостатевої системи і хворобами, що супроводжуються руйнуванням ниркової тканини [8].

Лактатдегідрогеназа (ЛДГ) – цитозольний цинковмісний фермент. У сечі в нормі він практично відсутній, тому його поява є відображенням патологічного стану сечовидільної системи. Відомо, що приблизно 50 ЛДГ надходить у сечу із проксимального відділу нефрону, 18 – із дистального, 21 – із мозкової речовини, 5 - із ниркового тільця. Склад ізоферментів ЛДГ у нирковій тканині має свої особливості. У кірковому шарі переважають ізоферменти ЛДГ-1 та ЛДГ-2, у мозковому шарі та сосочках – ЛДГ-4 та ЛДГ-5 [9]. Отже, його можна використовувати як маркер пошкодження епітелію проксимальних каналців для діагностики ниркової патології у дітей [10].

Крім ферментів, маркером дисфункції каналців є підвищена екскреція низькомолекулярних білків, до яких відносять 2-мікроглобулін. Через низьку молекулярну масу 2-мікроглобулін фільтрується в ниркових клубочках і майже повністю реабсорбується епітелієм проксимальних каналців нирок шляхом піноцитозу. Тому визначення даного білка рекомендують використовувати як індикатор ушкодження саме проксимальних ниркових каналців [11].

МЕТА РОБОТИ

За показниками ензимурії, вмісту 2-мікроглобуліну та цинку у сечі оцінити функціональний стан проксимальних ниркових каналців дітей, хворих на цукровий діабет 1-го типу.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Спостерігали 68 дітей, хворих на ЦД-1. Діагноз ЦД-1 ставився згідно з Протоколом надання медичної допомоги дітям за спеціальністю "Дитяча ендокринологія" [12]. Стан компенсації ЦД-1 оцінювався згідно з ISPAD (Consensus for the Management of Type 1 Diabetes Mellitus in Children and Adolescents, 2000). Оптимальний рівень глікемічного контролю (ГК) мали 9 дітей (група I), субоптимальний – 25 (група II), рівень ГК із високим ризиком для життя (ГКВР) – 34 хворих (група III). Групу порівняння (ГП) склали 30 практично здорових дітей. Усі хворі на ЦД-1 не мали клінічних та лабораторних ознак діабетичної нефропатії.

Матеріалом для дослідження була ранкова порція сечі (8-9 год. ранку), яку забирали після туалету зовнішніх статевих органів у стерильний посуд.

Для визначення вмісту 2-мікроглобуліну у сечі використовували набір реактивів "Microglobulin (beta-2) (EIA-1789)" фірми "DRG International, Inc." (США) на автоматичному аналізаторі "Multiscan Plus" фірми "Labsystems" (Фінляндія).

Активність ГГТП досліджували уніфікованим методом за „кінцевою точкою”, активність ЛДГ - кінетичним методом на напівавтоматичному фотометрі "MIKROLAB 300" (США) за допомогою наборів реактивів фірми "Ольвекс Діагностікум" (Росія).

Для визначення вмісту цинку у сечі використовували метод атомно-абсорбційної мас-спектрофотометрії на спектрофотометрі С-115М1 виробництва НВО «Selmi» (Україна), оснащеному комп'ютерною приставкою для автоматичного обчислювання вмісту мікроелементів (МЕ). Визначали загальну концентрацію МЕ (мкмоль/л) у ранковій порції сечі.

Статистичну обробку результатів досліджень здійснювали за допомогою програми Excel. Використовували методи варіаційної статистики, придатні для медико-біологічних досліджень [13]. Показники

парної кореляції використовували для оцінки характеру та ступеня взаємозв'язку між різними параметрами.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Встановлено, що у дітей I групи вміст $\beta 2$ -мікроглобуліну у сечі не відрізнявся від групи порівняння. Проте у пацієнтів II групи його рівень був удвічі більшим стосовно здорових дітей. В обстежених III групи виділення $\beta 2$ -мікроглобуліну із сечею було найвищим. Зокрема, у них вміст цього білка був у 5,8 раза більшим стосовно групи порівняння та у 2,9 раза – стосовно хворих із субоптимальним рівнем ГК (табл. 1). Слід зауважити, що $\beta 2$ -мікроглобулін визначався у частини хворих. Так, у дітей із оптимальним рівнем ГК він був виявлений у 7 (77,78) випадках. У разі субоптимального рівня глікемічного контролю він був наявний у сечі 19 (76) обстежених. У випадку ГКВР $\beta 2$ -мікроглобулін визначали у сечі 29 (85,29) хворих. У здорових він реєструвався у 16 (72,73) випадках. Відсутність цього білка у сечі частини обстежених можна розцінювати як повну реабсорбцію його проксимальними нирковими каналцями.

Таблиця 1 – Вміст $\beta 2$ -мікроглобуліну та глюкози у сечі дітей, хворих на ЦД-1

Показник	ГП (n=22)	I група (n=9)	II група (n=25)	III група (n=34)
2-мікроглобулін, мкг/мл	0,045±0,016	0,045±0,019	0,09±0,031	0,26±0,068; p**, p1**, p2*
Глюкозурія, г/добу	0±0	1,84±0,835; p*	26,91±2,841; p***, p1***	36,95±3,023; p***, p1***, p2*
Примітки: p – достовірність показників стосовно групи порівняння; p1 – достовірність показників стосовно хворих I –ї групи; p2 – достовірність показників стосовно хворих II групи; * - p<0,05, ** - p<0,01, *** - p<0,001				

Рівень глюкозурії у хворих на ЦД-1 коливався в межах від 1,84 до 36,95 г/добу, причому у дітей III групи він був майже у 20 разів більшим порівняно із пацієнтами I групи та в 1,4 раза вищим порівняно із глюкозурією у хворих II групи (табл. 1).

Саме тому було проаналізовано кореляцію між рівнем 2-мікроглобуліну у сечі та глюкозурією у хворих на ЦД-1. Нами встановлена пряма кореляція середньої сили у дітей I групи ($r = +0,5$), проте у хворих II та III груп вона була досить слабкою ($r = +0,2$).

Дослідження вмісту ГГТП у сечі встановило, що серед дітей групи порівняння він визначався у 8 (40) випадках. У хворих на ЦД-1 дітей цей фермент реєструвався у 57 (83,82) пацієнтів незалежно від рівня глікемічного контролю та характеризувався досить широким діапазоном коливань, який становив 0,1-63,2 нмоль/(с*л). Поява -глутамілтранспептидази у невеликій кількості у сечі здорових можлива внаслідок репаративних процесів нефротелію. Проте велика концентрація, навпаки, є свідченням мембранної деструкції, оскільки ензим розміщується у плазматичній мембрані епітеліоцитів ниркових каналців [14].

Серед хворих на ЦД-1 найвищий вміст ГГТП мали діти III групи. У них рівень ферменту у 9 разів перевищував показник здорових та у 4,6 раза був більшим стосовно хворих I та II груп (рис. 1). У хворих із субоптимальним рівнем ГК концентрація ГГТП була майже у

2 рази вищою стосовно групи порівняння ($1,71 \pm 0,747$) проти ($0,86 \pm 0,038$) нмоль/(с*л) відповідно). Найнижчий вміст ферменту ($1,14 \pm 0,353$) нмоль/(с*л) виявлений у пацієнтів із оптимальним рівнем ГК, де він був у 1,3 разу більшим порівняно зі здоровими.

ГТП є єдиним ферментом, який розщеплює значні кількості відновленого глутатіону (GSH) і кон'югатів GSH у ході циклу -глутамілу. Тому, високий рівень ГТП спричиняє зменшення забезпеченості глутатіоном, що може індукувати продукцію вільних радикалів та провокувати оксидативний стрес [8]. Останній є одним із ключових елементів багатьох реакцій, пов'язаних із порушенням вуглеводного обміну у разі ЦД-1 [5].

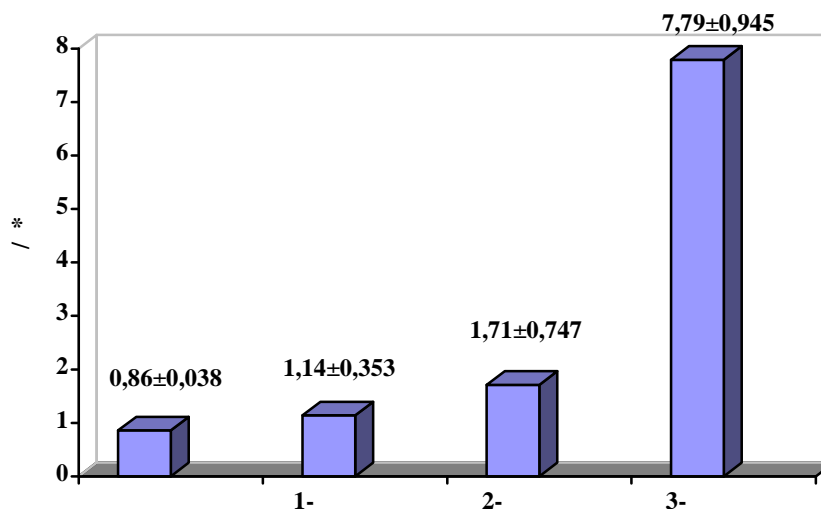

Рисунок 1 – Вміст ГТП у сечі дітей, хворих на ЦД-1

Вміст ЛДГ у сечі хворих на ЦД-1 був стабільно високим (табл. 2). Деякі автори стверджують, що у дітей із ураженням нирок у разі ЦД будь-якого генезу (діабетичного чи вторинних обмінних порушень) першою на зміни у нирковій тканині реагує ЛДГ, а в міру збільшення тривалості хвороби – ГТП [15]. Цим можна пояснити 100 наявність ензиму у сечі всіх хворих на відміну від ГТП.

Встановлено, що вміст ЛДГ у разі оптимального рівня ГК був на 14,56 більшим відносно групи порівняння. У пацієнтів із субоптимальним рівнем ГК та ГКВР сечова концентрація ферменту не відрізнялася та була на 22,83 вищою порівняно зі здоровими.

До складу активного центру ЛДГ входить 3 атоми цинку [14]. Тому поряд із визначенням рівня ензимурії було проведено дослідження загальної концентрації МЕ (мкмоль/л) у ранковій порції сечі.

Виявлено, що вміст Zn у сечі дітей I групи був навіть на 25 меншим відносно групи порівняння. Проте у пацієнтів групи II він був на 25, а у хворих III групи на 42 більшим порівняно зі здоровими дітьми (табл. 2). В експерименті на тваринах встановлено, що реабсорбція цинку здійснюється у всіх відділах нефрону за допомогою білка-транспортера двовалентного металу [16]. Таким чином, підвищена концентрація Zn у сечі може бути однією з ознак ураження ниркових каналців, зумовлених глюкозурією та гіперглікемією у разі цукрового діабету. Підтвердженням зазначеного припущення може бути виявлена пряма кореляція середньої сили між рівнем ЛДГ та вмістом цинку у сечі у кожній групі обстежених ($r = +0,6$, $p < 0,05$).

Функціональний стан епітелію ниркових каналців, перш за все, залежить від цілісності клітинних мембран. За результатами власних досліджень можна стверджувати, що у хворих із оптимальним рівнем глікемічного контролю він не порушений, оскільки пацієнти даної групи мають у сечі практично однаковий зі здоровими вміст 2-мікроглобуліну, а рівень ГГТП збільшений у них лише на 5. Поява ЛДГ у сечі цих дітей може бути пов'язана з її виходом із цитоплазми внаслідок підвищеної проникності цитоплазматичних мембран, яку зумовлює спотворений вуглеводний обмін.

У разі субоптимального рівня глікемічного контролю відзначається порушення функціонального стану проксимальних ниркових каналців. Підтвердженням є виявлене нами одночасне підвищення вмісту у сечі 2-мікроглобуліну та рівня ензимурії.

Таблиця 2 - Вміст ЛДГ та цинку у сечі дітей, хворих на ЦД-1

Показник	ГП	I група	II група	III група
ЛДГ, од/л	38,2±1,212, n=20	44,59±2,553 n=9; p*	49,57±2,587, n=25; p***	49,01±3,796, n=34; p**
Zn, мкмоль/л	8,84±0,861 n=30	7,52±0,75 n=10	11,8±1,039, n=28; p*, p1**	12,67±1,242, n=22; p*, p1**

Примітки: p - достовірність показників стосовно групи порівняння;
p1 - достовірність показників стосовно хворих I групи;
p2 - достовірність показників стосовно хворих II групи;
* - p<0,05, ** - p<0,01, *** - p<0,001

Відомо, що важливу роль у патогенезі хронічних діабетичних ускладнень відіграє неферментативне глікозилювання білків, у тому числі й білків клітинних мембран. Воно найбільш виражене у разі високих показників глікемії та глюкозурії. Можливо, саме тому у пацієнтів із глікемічним контролем високого ризику зміни з боку каналців були найбільш виражені. Зокрема, у них вміст β2-мікроглобуліну у сечі перевищував показник здорових майже у 6 разів, ГГТП - у 9 разів, проте ЛДГ - в 1,3 раза.

Виявлена посилена екскреція цинку у хворих може бути зумовлена порушенням процесів реабсорбції та сприяти розвитку цинкового дефіциту у них.

ВИСНОВКИ

1. У хворих на цукровий діабет 1-го типу ще до появи клінічних та лабораторних ознак діабетичної нефропатії виникають тубулярні дисфункції. Функціональний стан проксимальних ниркових каналців суттєво залежить від рівня глікемічного контролю.

2. Одночасне збільшення вмісту у сечі 2-мікроглобуліну, лактатдегідрогенази, гамма-глутамілтрансферази та цинку служить маркером раннього ураження проксимальних ниркових каналців у разі цукрового діабету 1-го типу.

ПЕРСПЕКТИВА ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для більш детальної характеристики ступеня пошкодження епітелію ниркових каналців перспективним є вивчення сечового вмісту лізосомальних (-глюкуронідази, -галактозидази, -N-ацетилглюкозамінідази) та мітохондріальних (глутаматдегідрогенази, малатдегідрогенази, сукцинатдегідрогенази) ферментів. Цікавим є дослідження впливу сечової екскреції токсичних мікроелементів (свинцю

та кадмію) на функціональний стан нефротелію у разі цукрового діабету 1-го типу у дітей.

SUMMARY

FUNCTIONAL STATE OF RENAL TUBULAR OF CHILDREN WITH TYPE 1 DIABETES MELLITUS

N.V. Gluschenko

Medical Institute of Sumy State University, Sumy

The article deals with the functional state of the proximal renal tubular function in children with diabetes mellitus of type 1 (DM-1). It is established that in case of DM-1, rather early, before the advent of clinical and laboratory signs of diabetic nephropathy, there occur tubular disfunctions, which depend on the level of glycemic control.

Key words: *type 1 diabetes mellitus, children, enzymes, urine.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Radovan Bogdanovi Diabetic nephropathy in children and adolescents / Radovan Bogdanovi // *Pediatric nephrology*. – 2008. – Vol. 23, №4. – P. 507-525.
2. Маркевич В. Е. Клініко-епідеміологічні особливості перебігу цукрового діабету 1-го типу у дітей та підлітків / В. Е. Маркевич, Н. В. Глущенко, І. П. Радченко // *Вісник СумДУ. Серія Медицина*. – 2011. – Т.1, №1. – С. 129-135.
3. Диагностика диабетической нефропатии у детей и подростков / М. В. Пермитина, В. А. Воробьева, Г. В. Бабаш [и др.] // *Российский педиатрический журнал*. – 2005. – № 6. – С. 44-47.
4. Красовська К. О. Канальцеві дисфункції при діабетичній нефропатії: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.01.02 “Внутрішні хвороби” / К. О. Красовська. – Харків, 2005. – 19 с.
5. Активність канальцевих ензимів та процесів ліпопероксидації у разі прогресування діабетичної нефропатії / Л. Я. Мигаль, Л. В. Король, І. О. Дудар [та ін.] // *Врачебное дело*. – 2006. – №1-2. – С. 18-22.
6. Делекторская Л. Н. Ферменты в моче: диагностические и методические аспекты / Л.Н. Делекторская, И.Д. Ертанов, Д.Ю. Окунев // *Лабораторное дело*. – 1988. – С. 3-7.
7. Calbrera-Abreu J. C. -Glutamyltransferase: value of its measurement in paediatrics / J.C. Calbrera-Abreu, A. Green // *Ann. Clin. Biochem*. – 2002. – Vol. 39. – P. 22-25.
8. Маркевич В. Е. Вміст α -глутамілтранспептидази як індикатор синдрому цитолізу нефротелію при пієлонефриті у дітей / В. Е. Маркевич, А. М. Лобода // *Вісник СумДУ. Серія Медицина*. – 2010. – Т. 1., №1. – С. 129-135.
9. Диагностическая роль органоспецифических изоформ лактатдегидрогеназы плазмы крови / Е. В. Васильева, О. Н. Лопаткин, А. В. Копылев [и др.] // *Судебно – медицинская экспертиза*. – 2005. – №3. – С. 23-26.
10. Determination of Urinary Enzymes as a Marker of Early Renal Damage in Diabetic Patients / Ali Mohammadi-Karakani, Solmaz Asgharzadeh-Haghighi, Mahmoud Ghazi-Khansari [et al.] // *Journal of Clinical Laboratory Analysis*. – 2007. – Vol. 21. – P. 413-417.
11. Urinary clusterin, cystatin C, α 2-microglobulin and total protein as markers to detect drug-induced kidney injury / Frank Dieterle, Elias Perentes, André Cordier [et al.] // *Nature Biotechnology*. – 2010. – №28. – P. 463-469.
12. Про затвердження Протоколів надання медичної допомоги дітям за спеціальністю “Дитяча ендокринологія”: Наказ МОЗ України № 254 від 27. 04. – К.: МОЗ України, 2006.
13. Лапач С. Н. Статистические методы в медико-биологических исследованиях с использованием Excel / С. Н. Лапач, А. В. Чубенко, П. Н. Бабич. - К.: МОРИОН, 2001. - 408 с.
14. Лобода А. М. Діагностична цінність визначення рівня ферментурії у дітей із пієлонефритом / А. М. Лобода // *Вісник СумДУ. Серія Медицина*. – 2009. – Т.1, № 2. – С. 93-97.
15. Ферментативные признаки раннего поражения почек у детей с инсулинзависимым сахарным диабетом / Е. В. Мелехина, В. А. Таболин, И. Э. Волков [и др.] // *Южно-Российский медицинский журнал*. – 1999. – № 4-5. – С. 25-27.
16. Acute study of interaction among cadmium, calcium, and zinc transport along the rat nephron in vivo / O. Barbier, G. Jacquillet, M. Tauc [et al.] // *Am. J. Physiol. Renal. Physiol*. – 2004. – Vol. 287(5). – P. 1067-1075.

Надійшла до редакції 30 травня 2011 р.